

GERAARDSBERGSE KUNSTSCHILDERS UIT DE 19de EEUW

ALFONS VAN DEN EYCKEN 1817 - 1891 EEN TE WEINIG GEWAARDEERD PORTRET- EN GENRESCHILDER

door Gaston IMBO

Alfons Ange Jacques Van den Eycken werd te Geraardsbergen geboren op 14 september 1817, als vijfde van de zeven kinderen van Jan (OG'bergen 1775), onderwijzer, en van Coleta Maria Jacoba Van Steenberghe (oZottegen 1783) (R.A.R., M.G.A., nr. 1184).

Zijn grootouders langs vaderszijde waren: Joseph Van den Eycken, werkman (+ Geraardsbergen 11.11.1782) en Maria Anna Van Sinaey (+ Geraardsbergen 13.03.1786). Zijn grootouders langs moederszijde waren: Jacques Joseph Van Steenberghe en Marie Jeanne Van Lierde, winkeliers te Zottegem.

Rond 1820 telde Geraardsbergen zo'n 7.000 inwoners. Er was geen leerplicht, maar de stad telde toch **Vijf lagere scholen** met samen circa 350 leerlingen. In elke school fungeerde één onderwijzer die les gaf in alle klassen aan leerlingen van 5-6 jaar tot 10-12 jaar. Deze **onderwijzers** waren: Jan Van den Eycken, Antoine Stocquart, Bartelémy Pevenage, Joseph Van Damme, Vincent Van Wetter.

Vader Van den Eycken stond als hoofd van het "Pensionnat de Grammont", gesticht onder Napoleon, waar ook interne leerlingen verbleven, en was bijgestaan door zijn vrouw. Hij hield dit vol van 1812 tot 1824. Uit het verslag van de gemeenteraadszitting dd. 23.07.1822 (R.A.R., M.G.A.) vernemen we dat zijn wedde bepaald werd op 94 gulden 50 cent, wat het dubbele was van de wedde der andere vier onderwijzers van de stadslagere school.

Op 4 mei 1824 opende het **stadscollege**, met de zegen van koning Willem I, zijn deuren. Op 23 september 1824 werd Jean Van den Eycken aangesteld als leraar (=onderwijzer) in de voorbereidende klas van het college, ter vervanging van een niet-gediplomeerd onderwijzer. Zijn aanstelling werd als volgt gemotiveerd. "De heer Van den Eycken, die reeds menigmaal bewijzen heeft gegeven van zijn bekwaamheid en welgeschiktheid tot het vak".

Na de lagere school volgde Alfons Van den Eycken de lessen aan de "**Stedelijke School voor Teken- en Bouwkunst**" (opgericht in 1821) van 1829 tot 1832. Hij had er o.a. **Petrus Bert** (1784-1847), vader van de latere landschapschilder **Emiel Bert** (1813-1847), als leraar.

In 1837 ging hij zich verder bekwamen in de schilderkunst aan de "**Akademie voor Schone Kunsten**" te Gent, waar stadsgenoot **Pieter Van Huffel** artistiek directeur

was. Vier jaar na mekaar, nl. 1837, 1838, 1839 en 1840, had het stadsbestuur van Geraardsbergen een financiële toelage geschonken aan de jonge aspirant-kunstschilder **Ildefons Stocquart** (1819), in de leer bij Ducorron te Ath. De twee jaar jongere Stocquart was ook de zoon van een onderwijzer (**J.A. Stocquart**, vader van dertien kinderen, die in 1843 stichter-uitgever van de ultrakatholieke "Gazette van Geraardsbergen" zou worden).

Van 1835 tot 1848 was het stadsbestuur overwegend katholiek (burgemeester Jozef Druwé, schepenen Adolf Bogaert, Jean-Denis Verhaeghe, Pieter Vranckx). De als katholiek aangeschreven Van den Eycken kon het dus ook proberen om een toelage te bekomen (te meer daar vroeger ook nog financiële steun verleend werd aan Jakob Fries in 1737; aan Charles Saligo in 1823, 1824 en 1825; aan Domien Van den Bossche in 1837, 1838 en 1839).

Alfons Van den Eycken richtte zijn aanvraag tot het bekomen van een stadstoeelage niet tot het stadsbestuur maar tot de provinciegouverneur, begin **1842**. De provincieraad maakte zijn brief over aan het stadsbestuur met de vraag of de stad een toelage wilde verlenen, en op welke gronden. De gemeenteraad stemde eenparig, in zijn zitting van 13 augustus 1842, een eenmalige toelage van 200 fr en vroeg een bijkomende toelage aan de provincie.

De gemeenteraad motiveerde zijn schenking als volgt: "De kunstenaar heeft zeer veel aanleg. Men bewondert reeds enkele van zijn werken. Hij heeft talent en is vol ijver; de verwachtingen zijn hoog gespannen. Zijn gedrag, zijn aanleg, zijn ijver en de goede opvoeding die hij in de huiskring geniet, zijn een waarborg voor zijn toekomstig succes. (R.A.R., M.G.A., 81, register der beraadslagen van de gemeenteraad dd. 13.08.1842).

Het jaar nadien, op 28 maart **1843**, schreef de gouverneur opnieuw aan de stad: **Van den Eycken verzocht nogmaals om een toelage**. In zitting van 4 april 1843 kende het stadsbestuur opnieuw 200 fr toe "gezien de zware familielast van zijn ouders, zijn bijzondere aanleg, zijn noeste arbeid en zijn vooruitgang in het vak" (R.A.R., M.G.A., 81, Register... zitting dd. 04.04.1843).

Van den Eycken verbleef drie jaar te Gent 1840-1842. In 1843 vestigde hij zich opnieuw te Geraardsbergen. Hij huwde er, in 1847, met **Clementine Cathérine Conneel**, een vrouw van lagere komaf.

Van den Eycken debuteerde met **genrestukken**, in de trant van de Brusselaar **J.B. Madou** (1796-1877) en van de Antwerpenaar **Ferdinand de Braeckeleer** (1792-1883): intimistisch, sentimenteel, anecdotisch. Zo nam hij deel aan de tentoonstelling van het "**Leipziger Kunstverein**", in 1843, met twee doeken: "Kaartspel" en "De maaltijd" (catalogus, pag.39).

In het museum van de "**Stedelijke Academie voor Teken- en Schilderkunst**" te **Brugge** hangt "Het Babbeltje" of "La causerie" (W.H. James Weale: "Catalogue du musée de l'academie de Bruges, Bruges, London, 1861, pag. 120).

In het museum voor Schone Kunsten van **Douai** bevindt zich een ander genretafereel van hem, getiteld "Chasseurs au repos" of "Rustende jagers", vermoedelijk uit 1855.

Het starre classicisme (of neo-classicisme) is voorbij. We zitten volop in de **romantiek**: zwier, emotie, hartstocht, beweging... Van den Eycken is niet de romanticus van de overladen, opgezwollen historische taferelen (met de Belgische voorbeelden G. Wappers 1803-1874, A. Wiertz 1806-1865, N. De Keyzer 1813-1887); hij is meer de man van de stille huiselijkheid, het aandoenlijk vertederend genre, de gezapige ongekunstelde vertelling, het typische fait-divers.

Kunsthistorica Ludwine Vander Heyde typeert hem heel gepast: "Na de grootmeesters van de 17de eeuw, zien wij in de 18de eeuw geen interessante Belgische kunstenaars verschijnen. Het is pas met de "**peintres mineurs**" dat we terug onder de charme komen van de Belgische school. Deze "peintres mineurs" begonnen of vestigden zich in de salons tussen 1830 en 1850. Wij mogen zeggen dat in die tijd **Ferdinand De**

Brackeleer boeide met zijn anecdotisme en zijn landelijke taferelen en **Jean-Baptiste Madou** met zijn huiselijke scènes, vertolkt in retro-stijl en uitgevoerd in een gaaf métier. Wij rekenen **Alphonse Van den Eycken**, de schilder van andere werken uit het Geraardsbergs kunstbezit, ook tot deze "peintres-mineurs". (Kunstpatrimonium van Geraardsbergen, 1985, pag. 206).

En met "peintre-mineur" bedoelt men niet "kleine, onbenullige schilder" maar veeleer schilder van kleine, onbelangrijke scènes en tafereeltjes, die zich binnenshuis in beperkte kring afspelen, dus intiem en anecdotisch.

Van den Eycken heeft zijn leven lang "**genrestukken**" geschilderd. Op het stadhuis van Geraardsbergen zijn er nog drie bewaard. De eerste twee zijn jeugdwerken, het derde is het werk van een rijp kunstenaar.

"**De minnaar aan het venster**" is een klein werkje, 0,6m X 0,5m op paneel, gesigneerd en gedateerd rechts onder: A. Van den Eycken 1842. Uit de correspondentie van het stadsbestuur, in 1887 (R.A.R., M.G.A., nr. 148, brieven nummers 9513, 9991, 9998, in register R.A.R., M.G.A. nr. 230) weten we dat de stad een schilderij (geen titel vermeld) van stadsgenoot Van den Eycken wou kopen voor 3.500 fr. De staat zou 2.500 fr schenken (brief van 2 juni 1887 van het ministerie van Buitenlandse zaken) zodat de stad 1.000 fr moest bijpassen. Ging het over dit paneeltje ? of over "**De gebroeders Van Eyck in hun atelier**" ? (olieverf op doek, 1 m X 1,25 m, gesigneerd maar niet gedateerd. Beide werken portretten drie personages tegen een donkere achtergrond. De schilder laat telkens kunstmatig licht vallen op het hoofdpersonage: in het eerste doek de triestig kijkende jonge vrouw die rechtopstaand op een vedel tokkelt ten gehore van een zittende en lezende oude man (haar vader ?) terwijl de smachtende minnaar, in kleurrijk 17de eeuwse kledij, door het open raam leunt. In het tweede doek is het een jonge vrouw die de schilders Hubert en Jan Van Eyck ernstig en belangrijk nieuws komt vertellen. In beide schilderijen zijn de aangezichten der personages met zorg geschilderd en zeer expressief en is veel aandacht besteed aan hun kledij. Schildersattributen en schilderij rekwisieten zijn duidelijk weergegeven. De achtergronden zijn donker gehouden zoals gebruikelijk bij romantische genrestukken.

Terwijl het ene schilderij aangekocht werd kan het andere (de gebroeders Van Eyck) door de schilder aan de stad geschonken zijn als dank voor de ontvangen toelagen. Het zou dan misschien tussen 1845 en 1850 geschilderd zijn.

Het derde doek van Van den Eycken dat op het stadhuis te Geraardsbergen is, is een klein meesterwerkje: "**Rovers verdelen hun buit**", olieverf op lijnwaad, ongeveer 0,8m X 1 m, gesigneerd maar niet gedateerd. In een donkere kelderruimte zitten en staan een tiental rovers rond een helverlichte tafel waarop de buit, gestolen juwelen, uitgespreid ligt. Een heler-handelaar weegt een gouden armband. Een paar vrouwen en een kind zijn toeschouwers, één rover slaapt zijn roes uit, anderen loeren of discuten en ondersteunen hun woorden met bewegingen van hoofd en armen. Er wordt gedronken en gerookt. Op de vage achtergrond zien we gewelven, zuilen en een paar deuropeningen. Zeer expressieve gezichten. Staat en stad hebben samen dit meesterwerkje aangekocht in 1892. Na twee jaar onderhandelen gaf de stad 3.000 fr. en de staat 2.000 fr. (R.A.R., M.G.A., nrs 183 en 185, de brieven dd. 01.10.1890, 17.10.1890, 16.02.1891 en 29.11.1891).

In dit meesterwerkje appreciëren we vooral de geslaagde weergave van de duistere sfeer waarin dit gebeuren zich afspeelt en de psychologie der personages die op de sterk gedifferentieerde en natuurlijk kijkende gezichten af te lezen valt. Het is een knappe compositie die getuigt van een zuivere en beheerste techniek. Te artificiële belichting en schraal coloriet moeten hier op rekening van het onderwerp geschoven worden.

Naast genrestukken leverde Van den Eycken, op bestelling, **taferelen uit het leven van heiligen**, minder bekende en zeker minder gewaardeerde werken van hem zijn twee doeken in de kerk van Steenhuize:

"Onze Lieve Vrouw Hemelvaart" uit 1847 en "De onthoofding van de Heilige Catharina" (of Barbara ?) uit 1850.

Voor de parochiekerk van Zarlardinghe schilderde hij in 1888 een groot doek: "Maria overhandigt de rozenkrans aan de Heilige Dominicus" (vergelijk met het altaarstuk van Domien Van den Bossche in de St. Martinuskerk van Onkerzele).

In de linker zijbeuk van de St. Bartholomeuskerk van Geraardsbergen hangt een **kleine tryptiek** uit 1891: links een gevleugelde engel, in het midden Onze Lieve Vrouw met kind Jezus, rechts nog een engel, met als tekst van links naar rechts: "Die U verheerlijken zullen eeuwig zijn". Misschien het laatste werk van een reeds zwaar zieke schilder. Ongetwijfeld heeft hij nog veel genrestukken geschilderd, nu in privé-bezit, en ook nog meer heiligentaferelen voor diverse parochiekerken.

Van den Eycken schilderde bij voorkeur personages van allerlei slag. Daarbij wist hij steeds alle aangezichten goed te differentiëren en sprekend weer te geven. Men kon als het ware psychologie en karakter op het aangezicht aflezen. Ongetwijfeld moest onze Van den Eycken een goed **portretschilder** worden. Zijn beste portretten schilderde hij tussen 1875 en 1890.

Op 19.08.1785 liet de laatste prioeres van het hospitaal **Françoise de Azevedo**, haar portret schilderen door een zekere juffrouw Krypp uit Brussel. Tijdens de bezetting van het hospitaal door de Franse Republikeinen (1794) werd dit portret zwaar beschadigd. "Dit portret was meer dan de overige geschonden en scheen met een sabel doorhakt te zijn. Het is op een ander doek gebracht en lichtelijk door Alfons Van den Eycken overschilderd" (G. De Vos: Geschiedenis van het O.L.V. Hospitaal" pag. 539). Dit portret werd in 1967 nog eens geretoucheerd door **Philemon Berchman**. In hetzelfde O.L.V. Hospitaal bevinden zich drie portretten in dezelfde trant geschilderd en van ongeveer hetzelfde formaat.

Onbetwistbaar is hier de invloed van de grote Belgische portrettist **François Navez** (oCharleroi 1787, +Brussel1869), leerling van de uitgesproken classicist **Louis David** (o1740, +1825 te Brussel) aan te wijzen. Navez was van 1831 tot 1859 directeur van de Brusselse Academie voor Schone Kunsten en hij hield er regelmatig tentoonstellingen. Van den Eycken zal toch enkele van die tentoonstellingen bezocht hebben. Hij ook verkiest de **classicistische opvatting van het portret**: ernstige gelaatsuitdrukking van het personage, "en face" of ietwat zijdelings gezien, met voorkeur voor de buste, maximum gelatenheid bekomen door het opvallende getemperd licht en de lichte schaduwzijde, tegen een effen donkere achtergrond; de gebruikte kleuren zijn overwegend fletsgeel, lichtbruin tot okerbruin en zwart.

De hier bedoelde portretten zijn in een ovaal gevat, geschilderd met olieverf op doek, afmetingen ongeveer 0,75m X 0,5 of 0,6m, gesigneerd in cartouche, midden onder: "A. Van den Eycken" en gedateerd rechts onder 1884 of 1885. De drie doeken werden in opdracht van het hospitaal gemaakt.

1. **Amelia Sophia de Valck**, 1804-1886, gezeid moeder Scholastica, eerste overste bij de herinrichting van het hospitaal onder religieus bestuur 1838-1886. Geschilderd in 1884.

2. **August De Schrevel** (1804-1890) nijveraars, bestuurslid van het hospitaal en voorzitter 1834-1856. Geschilderd in 1885.

3. **Francis De Meter** (1805-1885) grootgrondbezitter, bestuurslid van het hospitaal en voorzitter 1856-1885.

Het portret van **deken De Blicck** van Aalst hangt er in de dekenij en dit van **Maria Theresia Frederick**, overste van de Zwarte Zusters van Aalst, gedateerd 1884, is eigendom van dit klooster.

Andere portretten van vooraanstaande geestelijken en bemiddelde burgers bevinden zich in privé-bezit (o.a. vrederechter Liefmans, Schepen Alexander Bruyneel..).

Een reeds zieke Van den Eycken schilderde in 1886-1887 de 14 staties van de **kruisweg in de parochiekerk van Sint-Martens-Lierde**.

Op rijpere leeftijd kende de kunstenaar allerlei tegenslagen op familiaal en financieel gebied. Hij sukkelde daarenboven met zijn lichamelijke en geestelijke gezondheid.

Vrienden van de ongelukkige kunstenaar hadden het plan opgevat een tombola te houden met als prijzen enkele schilderijen van zijn hand. De opbrengst zou volledig geschonken worden aan de hulpbehoevende schilder. Op 12 maart 1889 richtte de heer Leon De Foy, ontvanger van registratie en domeinen, een aanvraag in die zin tot het stadsbestuur van Geraardsbergen. De toelating volgde prompt voor dit "werk van menslievendheid". Anderhalf jaar na afloop van die tombola, op 16 maart 1891, is de zieke Alfons Van den Eycken overleden in de woning van een medelijdende vriend, Andreas Donckerwolcke, op het Stationsplein.

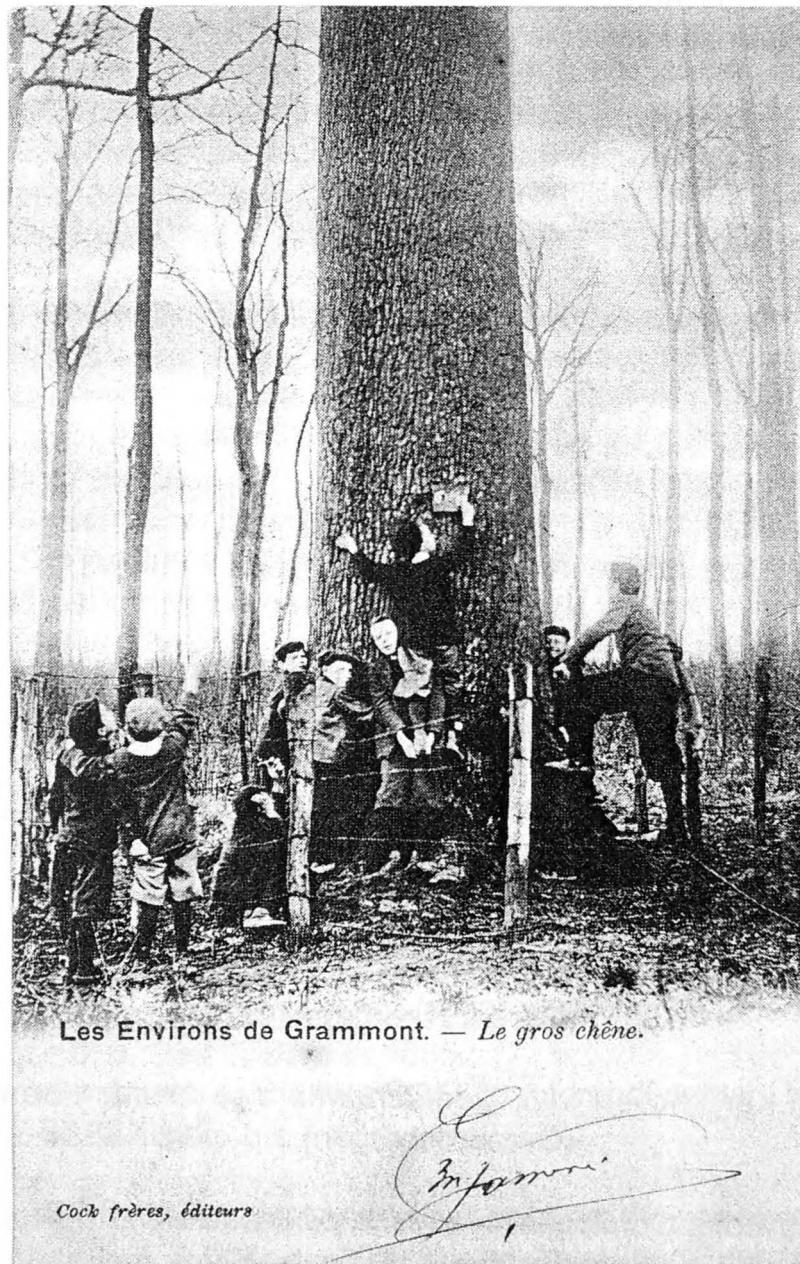
DOCUMENTATIE

- Rijksarchief Ronse, Modern gemeentelijk archief: de register der beraadslagingen van de gemeenteraad dd. 13.08.1842, 04.04.1843.
141 Briefwisseling, nrs 9513, 9991, 9998.
230 Briefwisseling.
- Bénézit: Dictionnaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs, graveurs, tome IV, (Fründ, Paris, 1976) p. 228. Notice: Ary Delen.
- Bénézit: Dictionnaire de la peinture (Paris, 1973) tome II.
- Ubrich Thieme: Allgemeines Lexikon der Bildenen Künstler: 11er Band (Leipzig 1915).
p. 134.
- Ad. Siret: Dictionnaire...des peintres... (Paris, Bruxelles, 1883).
tome II, pag. 332.
- P. en V. Berko: Dictionnaire des peintres Belges nés entre 1750 et 1875.
(Bruxelles 1981) pag. 675.
- Gustaaf De Vos: Geschiedenis van "Onser Liever Vrouwen Hospitaal..."
(Geraardsbergen 1903) pag. 539.
- Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen - provincie Oost-Vlaanderen.
Arrondissement Aalst 5 n 1 en 2 (Gent, 1978).
zie onder Zarlardinghe, Steenhuize.
- P. Marcel Van Kerckhoven C.J.: Scholen van Geraardsbergen tijdens de 19de eeuw.
(Geraardsbergen, 1978) pag. 9, pag. 108.
- P. Marcel Van Kerckhoven C.J.: Noemenswaardige mannen en vrouwen...
(Geraardsbergen) z.d. pag. 183,184.
- W. H. James Weale: Catalogue du musée de l'académie de Bruges.
(Brugge 1861) pag. 120.
- C.O.O., (F. Van Nieuwenhove) Gidsboekje voor bezoekers van het O.L.V. hospitaal.
1927, pag. 11, pag. 12.

- Stedelijke Culturele Raad: O.L.Vrouw Hospitaal van Geraardsbergen. Gidsboekje 1992. pag. 52.
- A. De Geyter e.a.: St. Bartholomeuskerk Geraardsbergen. Gidsboekje 1993. pag. 21.
- L. Vander Heyde: Kunstpatrimonium van Geraardsbergen (Geraardsbergen 1985). pag. 120, 130, 131, 154, 160, 206, 210, 212, 219.

Gaston IMBO.

"DEN DIKKEN EIK"

I.v.m. deze merkwaardige boom, zie De Heemschutter nrs. 167 (1999), 170 en 171 (2000).
(Zichtkaart met postmerk 1932. – Verz. Raf van Mello)